

Zagoda, sveuč. prof. u m., a nad grobom izrekao je u ime slušača Bogosl. fakulteta dirljivo slovo mladomisnik J. Slaviček. Pokojnikov nekrolog izašao je u »Hrvatskom Narodu« i »Novom Listu« od 1. X. 1941. te u »Katoličkom Listu« od 10. i 17. X. 1941. Pokojnikova smrt toplo je komemorirana i na 1. redovitoj sjednici Bogoslovskog fakulteta po dekanu Msgru Dru. Stj. Bakšiću, te na odborskoj sjednici HBA po predsjedniku Msgru Dru A. Živkoviću dne 25. X. 1941.

Značajno je, da se nakon smrti prof. Dra Antuna Sovića s više strana zapaža zanimanje za njegov prijevod Sv. Pisma St. Zavjeta, da li će se sada moći objelodaniti. Za ravnanje javnosti saopćujemo, da je rukopis toga prijevoda sačuvan u izvorniku i u kopiji, svaki vezan u 8 debelih folio svezaka, pohranjenih u dva posebno u tu svrhu udešena drvena kovčega. Jedan (izvornik) odredio je pokojnik, da se mora pohraniti u Vatinkanskoj knjižnici u Rimu, a drugi (kopija) čuva se u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu. Ovaj potonji stoji preuzv. g. nadbiskupu na raspolaganje, ako se odluči, da se prijevod štampa. U priredbi za štampu razumljivo je, da će se morati provesti pravopisne promjene prema sadašnjim našim prilikama, a moći će se provesti i izmjene imena, o koja su se neki najviše spotali, kad se govorilo o tom, da se djelo štampa. Svakako bila bi neizreciva šteta, da ovo životno djelo pokojnika, izrađeno prvorazrednom akribijom znanstvenog stručnjaka, ostane zakopanim blagom. Ufamo se, kad pokojnik nije za života mogao doživjeti te utjehe, da vidi ovo svoje djelo štampano, da će u našim povoljnijim javnim političkim i kulturnim prilikama biti više razumijevanja za shvaćanje važnosti i vrijednosti toga životnog djela pokojnikova, s kakvim bi kod velikih kulturnih naroda stekao neumrlu slavu i zauvijek zadužio čitav narod. Za pokojnika pak vrijedit će ona lijepa riječ Psalmiste:

»Pravednik bit će u vječnoj uspomeni,
Ne će se o njemu čuti zao glas!«

(Ps. 111, 7).

Dr. J. Oberški.

DR. STJEPAN ZIMMERMANN, FILOZOFIJA ŽIVOTA.

(XIII. knjiga znanstvenih djela za opću naobrazbu, izdanje Hrv. Akademije), Zagreb 1941., veliki 8°, str. XI, 494.

Ovo je djelo doprinos k tisućtristogodišnjici kršćanske kulture hrvatskoga naroda. Možemo reći, da ono zauzimalje najviđenije mjesto među djelima i raspravama, koje su se tokom te jubilarne godine pojavile kod nas. Ne možda radi toga, što bi se pisac obazirao na prošlost hrvatskog naroda i iznašao plodove kršćanske kulture kod našega naroda iz prošlosti, kako bi tko mogao pomisliti gledeći na prigodu, u kojoj je djelo izašlo, nego obzirom na svoj sadržaj i svrhu, za koju je pisano. Ono je nai-

me pisano za sadašnjost i budućnost, a iznosi najvažniji problem: problem ljudskoga života. Glavna su pitanja toga problema: otkuda je čovjek, čemu živi, što ima raditi i što iščekivati? Dakako, da su s tim pitanjima usko povezana i druga pitanja, bez kojih bi prijašnja ostala zagonetkom bez odgovora. Takova su pitanja o opstojnosti i naravi Boga; o nastanku svijeta; o odnosu između Boga i svijeta, pa prema tomu i čovjeka; o duši ljudskoj i njezinoj naravi; o religiji. Sve to ulazi u sklop problema o životu, jer o svemu tomu zavisi ne samo smisao, nego i dužnost moralnoga življenja, u kojem je »izvor sreće za pojedinca i narod« (str. IV). To je najvažnija istina u filozofiji života i samo na toj istini izgrađen, mogao je hrv. narod doživjeti svoj tisućtristogodišnji jubilej kulturnog života. Ali dok se široki slojevi ljudi mogu zadovoljiti površnom spoznajom istine, za misaonog bi čovjeka bila sramota, kad ne bi dublje zavirio u tako važan problem i kad ga ne bi znao znanstvenim načinom opravdati, jer: »Najviša je zadaća kulturnog čovjeka, da svoj život smisleno osniva na istini« (str. V).

Da se vidi sve bogatstvo sadržaja ovoga djela, donosimo pregled glavnih naslova u knjizi:

Predgovor. Prvi dio: Zašto ja živim. — Životni smisao i religija. — Pogled na problematiku života. — Psihološka analiza moralne i religijske svijesti. — Filozofijsko opravdanje moralnosti. — Temelj moralne razlike i obveze. — Ovisnost morala od religije. — Čovjek moralna i religijska osoba (I). — Čovjek moralna i religijska osoba (II). — Moralna i religijska svijest kao predmet znanosti. — Ima li čovjek dušu? — Čovječja duša besmrtni duh. — Pogledi na nauku o duši. — Od čovjeka i svijeta k Bogu. — Šta znamo o Bogu? — Moralni i religijski smisao života (I). — Moralni i religijski smisao života (II).

Drugi dio: Historijski elementi kršćanske filozofije. — Filozofija i kršćanstvo. — Kršćanska filozofija života (I). — Kršćanska filozofija života (II). — Suvremena filozofija života prema religiji. — »Racionalno« u filozofiji života. — Opravdanje kršćanske filozofije života. — Vjera u Krista. — Naravni i nadnaravni red religije i morala. — Ustrojstvo nadnaravnog života. — Naravna i nadnaravna religija (I). — Naravna i nadnaravna religija (II). — Sadržaj knjige u dijalogu. — Osvrt na knjigu.

Dr. Zimmermann kao duboki filozof-intelektualist nije dao uzalud svomu djelu naslov »Filozofija života«, jer on nastupa strogo znanstveno i ondje, gdje bi čovjek očekivao, da će radi samoga predmeta biti prisiljen preći na dogmatsko polje. Nije nam nakana, a bilo bi i nemoguće, da sve to iznosimo i pokažemo, pa bilo i u sažetom prikazu. Mi ćemo se radije ograničiti bar na neke stavke same knjige.

Zašto živim o? Gledajući, što sve čovjeka na tom svijetu u njegovom životu snalazi, auctor, premda nije pesimista,

ipak vidi malo prave sreće, za kojom toliko teži čovjek, a nasuprot toliko propalih snova, nevolja, borbi, nepravda i napokon smrti, koja neumoljivo grabi čovjeku život, pa se potresen pita: Zar za uvijek? »Ako je tako, ima li ikojeg smisla, da se živi? Ili moramo jednoc ustati na novi život, — ili nam nije ni ovoga trebalo« . . . (str. 4). »Filozofska misao traži odgovor na smisao života« (ondje). Čovjek teži za srećom. Rijetko je nalazi, ali kad ju i na časove ima, »smrt i fizička zla znače upravo fizičko ograničenje životne sreće« (str. 5). Ali nadolazi i moralno ograničenje. Nitko si ne smije graditi sreće po svojoj zamisli i nagnućima. Savjest nas kategorički (bezuslovno) sapinje sa svojim imperativom: to moraš, a ono ne smiješ! A otkuda ona i njezino ograničivanje; otkuda joj pravo toga ograničivanja; otkuda obveza, da ju slušamo? Bez Boga i religije nema na to pitanje razumnoga odgovora, koji bi mogao protumačiti kategorički imperativ savjesti. Dakako, da je mnogima takav odgovor zazoran, ali »filozofija ne smije mimoilaziti nijedne pojave u životu, po kojoj životna pitanja dobivaju izvjesno rješenje. Pitanje o Bogu, religiji, kršćanstvu nalaze se upravo na raskrižju suvremenoga života. Ignorirati ih može samo nekulturan čovjek; filozofski je neobrazovan, tko u tim pitanjima zastupa neki nazor površno i nezalački« (str. 23). »Život nije sladunjav roman, nego je stavljen pred zadatak, da suzbija sve one sile, koje se opiru moralnom usavršenju . . . Da li baš tako treba da bude, o tome ćemo biti sigurni, nakon što smo spoznali da uistinu opstoji Bog, i da smo svi od njega zavisni, tako da smo u osobnom odnošaju s Bogom upravo na osnovu moralnoga zakona. Taj odnošaj i sačinjava religiju u objektivnom smislu« (str. 37). »Može i bez tog priznanja (Boga) da netko bude savjestan (jer ne mora biti zločinac, tko Boga ne priznaje), ali bez priznanja Boga ne zna za što da bude savjestan, i tako mu otpada dovoljni motiv za savjesni život« (str. 48). »Priznavati Boga i u tom priznanju gledati na smisao života možemo nazvati idealizam. Idealistički nazor o životu znači isto što religijsko-moralni nazor . . . . Ciničko (ničeovsko) neraspoloženje prema idealizmu psihološki je razumljivo samo kao patološki gubitak ljubavi za istinu« (str. 49). »Stoga je kritički neodrživ i etički pozitivizam ili nazor, koji priznaje opstanak moralnog reda, ali ga smatra rezultatom subjektivnih faktora: odgoja, običaja, pozitivnih zakona« (str. 49). »Kad netko osjeća imperativ (zabranu: ne smiješ) zato, jer se boji progona društvene vlasti, onda takav imperativ nije bezuvjetan, nego je uvjetan: ako se bojim, ukoliko se bojim, a kad ne bi toga bilo, onda ne bi nikog zla bilo« (str. 74). Ali postoji bezuvjetni imperativ, kojeg nalazimo u našoj naravi i on »postoji nezavisno, da li mi htjeli ili ne htjeli« (str. 77).

Prelazimo preko ogromnoga dijela knjige, u kojem sada auctor dokazuje, kako uistinu razlika između dobra i zla na ću-

dorednom polju zavisi o zakonodavnoj volji Božjoj, koja ima svoj temelj u ontološkom poretku i oštroumno pobija drugačije etičke sustave. Prelazimo i preko toga, kako dokazuje, da je čovjek moralno-religijska osoba; kakav je odnos između filozofije i teologije; o duši i njezinoj naravi i o dokazivanju njezine besmrtnosti. Prelazimo i preko dokazivanja opstojnosti Božje i odnosa između Boga i svijeta, pa prema tomu i čovjeka, kao i preko pitanja, u čemu se sastoji moralni i religijski smisao života, jer bi trebalo zalaziti u velik broj pitanja i odgovora, koje je auktor nanizao. Dosta budi reći, da i ovdje svaka stranica odaje učenjaka, koji velikom oštrinom zapaža najrazličitije probleme, kao i odgovore na njih, ali ih isto takovom oštrinom analizira i pokazuje neumoljivom logikom pomanjkanja pojedinačnih rješenja, pa sa psihološkog, logičkog i metafizičkog gledišta utvrđuje teistički nazor na svijet. Time podaje tvrdo tlo i smislu života u naravnom moralnom redu.

Osim naravne spoznaje Boga i naravnog moralnog reda pojavljuje se u svijetu i kršćanstvo kao vrhunaravna religija s vrhunaravnom spoznajom Boga po objavi kao i njegovih odredaba za vrhunaravnu svrhu ljudskoga roda. U tom redu, koji ujedno uključuje i naravni red, čovječji život zadobiva novi, mnogo uzvišeniji smisao i svrhu. Kakav je odnošaj filozofije prema tomu vrhunaravnom redu, raspravlja cijeli drugi dio knjige. Dakako, da u kratkom prikazu ne možemo zalaziti u pojedinosti. Dosta budi, da i opet navedemo nekoje karakteristične rečenice, koje dovoljno pokazuju, da razlozi, koji se iznose protiv toga reda, ne imaju svoga temelja u filozofiji, već u sasvim drugim izvorima. »Horror pred pomisli, da bi Bog imao biti najviša norma života, obilježuje sadašnjicu« (str. 306). »Tako je i opet došlo do toga, da je sav problem života postavljen uglavnom na pitanje: da li je opravdana religija ili nije? Kakova religija? Može li se s pravom govoriti o kojoj religiji osim kršćanskoj?« (ondje). »Samo se ne smije zaboraviti, da socijalnom nemoralu današnjice pripada i nepravedan progon religije« (str. 320). »Ali površna inteligencija, bez erosa za iznalaženjem istine, zadovoljuje se redovno propagandističkim spisima, koji konveniraju njezinoj predispoziciji i stvaraju modu 'obrazovanog' društva, kako je svojedobno bilo s Haeckelom i danas s marksističkom 'dijalektikom'« (str. 322). »Od Krista dakako bježe svi, koji se kao kuge boje poštenja, čestitosti, samozataje, discipline u životu, karaktera. Naravski, Krist ne može naći gostoprinstva u našem vijeku ljudskih klaonica, kulturom maskiranih pljačkaša« ... (str. 330). »Otupljen je, tko ne traži istine, kome ne dostaje ljubav za istinu i zato odbacuje ili bezrazložno sumnja o svemu, što se odnosi na Boga. U toj se otupljenosti ima tražiti glavni izvor današnjega bezvjerja« (str. 334). »Ni u kom pogledu nije opravdano, kad misle naturalisti, da je za čovjeka nemoguće nešto iznad naravi, ili da je isklju-

čena mogućnost nadnaravnog reda« (str. 347). »Ali je kriva racionalistička pretpostavka, da je za religijske istine mjerodavan samo naš razum, tako da religiji pripada samo ono, što možemo i ukoliko možemo logički opravdati. Religija bi prema tome bila filozofiranje, a to nije nikad bila; jer su ljudi religiozni i bez filozofiranja, a filozofi nisu eo ipso religiozni« (str. 359). »Tko pozna objavljeni nauk kršćanske moralke, jamačno uviđa, da bi čovječanstvo bilo bolje, savršenije i sav bi život bio pošteniji, pravedniji i srećniji, kad bi se ravnao po Kristu. Zato su protivnici Krista ujedno neprijatelji moralne kulture čovječanstva i njegova blagostanja« (str. 375).

»Da ćemo nakon smrti doista živjeti, ne kaže nam doduše psihologija, ali to nesumnjivo znamo iz drugih nauka: etike i teodiceje . . . . Nije to dakle samo Crkvena nauka, nego o tome uči filozofski razum« (str. 413). »Sad smo na raskršću: nema li Boga, taj mizerni dio čovječanstva bolje da se nije ni rodio; ako je pak sigurno, da je tu Bog, stvoritelj svih ljudi i njihove težnje za srećom . . . onda je sigurno i to, da mora nakon smrti biti nova faza života, gdje se rješava pitanje sreće« (str. 416). Ta se sreća sastoji u zajednici s Bogom: »Ta zajednica znači spoznaju Boga i ljubav k Njemu u izvršivanju moralnog zakona — s nastavkom sreće u posmrtnom životu. To je filozofija, a ne teologija; teistički nazor o životu stečen umovanjem, a ne vjerom u riječi Kristove. Premda razumski ne znamo, kakav bi imao biti život u zajednici s Bogom nakon smrti, ali to je sigurno, da bi . . . bila u spoznaji i s njome skopčanom ljubavi u posjedovanju najvišega dobra« (str. 417). »U sukobu filozofskih nazora o svijetu i životu odlučuje njihovom sudbinom opravdanje, dakle logika. Kad naše vjerovanje u Kristovu objavljenju nauku ne bismo kadri bili postaviti na logičke temelje, prvi prigovor, koji bi se podigao proti kršćanskoj vjeri, pozivao bi se na pomanjkanje ili odsutnost logike, — a naprotiv, kad mi vjeru logički fundiramo, postaje opet logika nekim ljudima zazorna« (str. 425). »Nemojte misliti, da čovjek, koji do Boga ništa ne drži, ikoga i što drugo ljubi osim samoga sebe: on će napustiti svoju ženu i djecu za volju većega užitka, bit će kukavica i izdajica domovine, ako mu je to od koristi, — jer bez Boga nema moralne svetinje, koja bi čovjeka zaustavila u egoizmu« (str. 433).

»Kršćanske ljubavi nema bez Krista. Tko ljubi Boga u Kristu, u moralnoj zajednici s Njime, taj ima kršćansku ljubav« (str. 33).

»Očito vas zanima pitanje opravdanosti kršćanstva, a to je glavni problem kulturne filozofije. Kao što u filozofiji riječnik idu izrazi 'čovjek, život, svijet' . . . tako i ovi izrazi 'moral, Bog, religija, svrha života', a s njima su logički povezani izrazi 'ljubav k Bogu, svetost' . . . to je upravo najvažnija zadaća filozofije života, da ispita, da li ti izrazi imaju još nešto da znače

u našem životu ili ne. Je li čovječanstvo sretno, što gotovo i ne zna za te izraze, ili je u tome baš njegova tragika?» (str. 439). »Svi, koji ne će Boga, a ipak bi hjeli nekakvu religiju, služe idolima, iskazuju bogoštovlje nečemu, što nije Bog« (str. 444). »Netko čak mora i hrptenicu slomiti u bogohulstvu (kao stari Simeoni u Gigi Barićevoj Milana Begovića), da se u posljednje čase života pomiri s Bogom« (str. 488). »Mislilac vazda zre u ljudskom življenju tajnovitost njegova opstojanja« (str. 490). »Ako razumjesmo, da naš život nije sam o sebi, — ukazuje se opstojnost Boga upravo toliko sigurnom, kao vlastiti život« (str. 491). »Ako nema vječne ljubavi, i Boga nema — jer je nespojivo, da ima Bog, a nje nema. Zašto nespojivo? Jer samo je vječna ljubav kadra pružiti sreću, koju Bog mora dati za moralnu dobrotu« (str. 493).

Naveli smo tek mali broj rečenica, nazovimo ih aforizmima, kakovima obiluje ovo djelo Dra Zimmermanna. Nisu to aforizmi u običnom smislu te riječi, nego su to duboko filozofski osnovane refleksije, koje su poduprte jakim razumskim dokazima. Ako nam je ikada bilo potrebno ovakovo djelo, potrebno nam je bilo u sadanjem vremenu, kad su sva nastojanja uperena na nacionalni moralni preporod našeg hrvatskog naroda. Bez dubokih moralnih kvalifikacija, osobito kod naobraženih krugova i vođa naroda, posao oko preporoda bit će jalov posao. Zato bi bilo potrebno, da svi, osobito svećenici, nastoje, da to djelo dođe u ruke naše inteligencije, za koju je djelo i pisano. Ovo djelo provejava onaj eros Platonov, koji teži za izvorom istine — Bogom; koji teži za plemenštinom. Cijelom knjigom na mnogo mjesta diže se ogorčeni protest protiv svake nepravde, nasilja, materijalističkoga kapitalizma i bilo kakovog izrabljivanja slabijih. U njoj se odrazuje duša, koja je iskusila, što znači borba za istinom, pa kad ju je našla, nema te sile, kojoj bi dozvolila, da joj tu istinu ugrabi, jer razumije, što znače riječi: Veritas salvabit vos! . . .

Ali ova se knjiga ne čita poput kakova romana ili pripovijesti i drugog zabavnog štiva. Nju treba proučavati. Zato punim pravom auktor u predgovoru kaže: »Ova se knjiga čita polagano i na prekide, da uzmogne trajno poticati na razmatranje i da opetovano upozori na one misli, koje nam razotkrivaju uvid u smisao života«. Kamo sreće, da svi naši naobraženi svjetovnjaci prihvate tu knjigu onakovom ljubavi i težnjom za istinom, kakovom je ona bila pisana.

P. Dr. Teofil Harapin

ŠKOLSKA KVALIFIKACIJA SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA.

Mislimo ovdje na sveučilišne nastavnike takovih fakulteta, što imaju ili samo crkveni značaj ili uz državni i crkveni tako, da mogu podjeljivati akademske stupnjeve (licencijat i doktorat) s vrijednošću i učinkom u crkvenopravnom području